

еволюція, закономірності, перспективи і внутрішні конфлікти цієї нової суспільно-політичної системи, її вплив на світовий і національний розвиток, а також проблеми стратегічної адаптації України до нових жорстких умов глобального конкурентного розвитку.

Досліджуючи вплив глобалізації і системи глобалізму на світовий інтеграційний процес, автор приділяє особливу увагу розкриттю соціально-економічних наслідків глобалізму, проблем глобальної економічної інтеграції і глобальної конкуренції, показує сутність і специфіку міжнародних стратегій силової глобалізації і глобалізму як сучасних форм економічного імперіалізму. Розроблена авторська концепція глобально орієнтованої національної стратегії України, запропоновані рекомендації щодо реалізації інтелектуально-інноваційних стратегій розвитку в умовах глобального корпоративізму. Дослідженню глобального корпоративізму, що реально стає головною ідеологією світового розвитку в XXI ст. буде присвячена велика увага і в перспективному періоді 2005—2006 рр.

О. Білорус,
член-кореспондент НАН України

ПОЛІТЕКОНОМІЯ ГЛОБАЛІЗМУ

Новий однополюсний корпоративно-конкурентний глобалізм як цивілізаційна формація постіндустріальної ери

Сьогодні, після декількох десятків років ігнорування і замовчування, навколонукові кола й навіть владний істеблшмент України починають бити у дзвони відносно викликів і загроз глобалізації для України. Слід нарешті зрозуміти, що ефективною відповіддю на виклики й загрози є не заклинання, а реальна глобально орієнтована національна стратегія розвитку. Розробка і прийняття її Верховною Радою України роками блокується виконавчою владою і впливовими прибічниками традиційно-консервативного індустріалізму екстенсивного радянського типу. Економіка і світове суспільство закономірно глобалізуються, незважаючи на те, що сучасні лідери консерватизму, такі, як М. Тетчер, продовжують стверджувати, що суспільства взагалі не існує, у світі є чоловіки, жінки і сім'ї. Для неї не існує ні глобалізованого, ні глобального суспільства, ні системи силового

глобалізму. Це явно упереджена точка зору. Вона відображає колосальні інтереси глобальних глобалізаторів.

Сучасні світові трансформації, що вперше носять глобальний характер, формування глобальної економіки й глобального суспільства є суттю і змістом нинішнього етапу постіндустріальної епохи. Тому традиційний підхід до глобалізації періоду 70—80-х рр., який визнавав наявність глобальних проблем розвитку людства (безпека, виживання, бідність, екологія, епідемії, перенаселення, вичерпання природних ресурсів), уже є недостатнім. Теорія глобалізації і глобалізму, нові наукові доктрини глобалізму відкривають шлях до розуміння глобалізму як нової суспільно-політичної системи.

Нинішній глобальний капіталізм є лише первісною формою цієї системи. Новий, силовий глобальний капіталізм, його здатність до самореформування в посткласичний капіталізм — капіталізм епохи повного панування транснаціональних корпорацій, тотальної гегемонії глобального корпоративного капіталу, створення системи глобального корпоративізму або корпоративного глобалізму породжують новий глобальний конфлікт. Сучасні дослідники особливо акцентують увагу на тому, що в центрі цього тотального конфлікту опинилася глобалізована людина. Ні автори "Маніфесту комунізму", які першими назвали капіталізм капіталізмом, ні автори "Маніфесту капіталізму", які обґрунтували потенційні можливості саморозвитку й адаптації капіталізму, не дійшли до розуміння перспектив капіталізму як капіталістичного глобалізму і глобального імперіалізму, які в умовах постіндустріалізму закономірно приводять до небаченого конфлікту й потрясіння соціальних відносин у всесвітніх масштабах.

В останні 10 років ми зосередили свої дослідження на феноменах нової глобалізації і "нового глобалізму", насамперед, фінансово-економічного характеру. Для них уже не існує питання, що таке глобалізм: нове слово чи нове явище. Ми розглядаємо новий глобалізм як суспільно-політичну систему, що формується і має свою специфічну систему відносин — економічних, організаційних. Ця система базується на новому технологічному способі виробництва — постіндустріальних інтелектуально-інформаційних технологіях. Разом з тим ми повинні відповісти на дуже важливе питання: чим є глобалізм у генезі постіндустріалізму: парадоксом чи закономірністю.

Політекономія глобалізму, яка ще не сформувалась, неминуче повинна відповісти на це головне питання.

Глобалізація як природна форма інтернаціоналізації та інтеграції чи силовий глобалізм як тотальна економічна система й абсолютна влада симбіозу глобальних корпорацій держав-глобалізаторів та їх міжнародних організацій і об'єднань — саме така альтернатива постала нині перед людством. Виникає цілий ряд принципових питань, без вирішення яких глобалізація втрачає позитивні аспекти розвитку і стає контрпродуктивним фактором, а саме:

— Чи може розвиватися глобалізація, деглобалізація чи ре-глобалізація на базі гуманітарних і соціальних підходів?

— Які з цих процесів є прийнятними для світової спільноти й особливо для світової бідноти, що перебуває за межами "золотого мільярда"?

— Якою є допустима соціальна ціна глобалізації? Якою повинна бути система управління та контролю глобалізації та глобалізму?

Сьогодні вже назріла необхідність формування політичної економії глобалізму, дослідження теорії і закономірностей розвитку антиглобалізму. Ми маємо достатні підстави стверджувати, що глобалізація — це не парадокс постіндустріальної цивілізаційної еволюції, а об'єктивна закономірність і сутність її розвитку. Таким парадоксом слід вважати глобалізм, що є породженням силової глобалізації. У ньому закладений колосальний внутрішній конфлікт, що здатний перетворити глобалізм у новітню форму імперіалізму.

Як показав історичний, політичний та економічний досвід ХХ ст., попри оптимістичні очікування марксистів і деяких провідних західних учених, ера імперіалізму не тільки не закінчилась, а набула нових специфічних ознак розвитку. Імперіалізм у ХХ ст. не став, як передбачав В. Ленін, останньою стадією капіталізму. Подальший його розвій пішов у двох напрямках — соціалізації капіталізму і глобалізації капіталізму. Соціалізація капіталізму стала механізмом його виживання, а глобалізація — механізмом нового етапу розвитку — глобальної світової експансії. Породженням цього нового етапу є система глобалізму як світова мегасистема, що склалась у ході інтенсивних процесів силової глобалізації капіталізму, глобальних економічних трансформацій та глобалізації розвитку. Сучасні

західні дослідники зазвичай позитивно висловлюються про глобалізацію, але уникають говорити про глобалізм. І це не просто помилка, а принципова позиція. Глобалізм — це табу на Заході, його замовчують.

Сучасна глобалізація світового розвитку повсякденно породжує й відтворює феномен глобалізму на розширеній основі. Глобалізм — це, насамперед, нова система продуктивних сил, виробничо-економічних відносин й організації світового виробництва. Але одночасно це й нова, не бачена раніше система абсолютної економічної та політичної влади глобальних монополістичних корпорацій, які вийшли з-під контролю націй-держав свого походження й базування і діють на глобальному економічному просторі. Вони безконтрольно маневрують колосальним фінансовим капіталом, обертаючи його на світовому ринку зі "швидкістю світла" і, відмовляючись платити податки, посилюють експлуатацію багатьох країн та регіонів, зокрема, і своїх держав і народів. Навіть в опублікованих недавно основних положеннях Руської Православної Церкви стосовно глобалізації відзначається, що "глобалізація пов'язана з виникненням транснаціональних корпорацій, де зосереджені великі матеріальні ресурси і де працює велика кількість громадян різних країн. Особи, що стоять на чолі міжнародних економічних і фінансових структур, зосереджують у своїх руках величезну владу, непідконтрольну народам".

Проведені в останні 20 років дослідження та оцінка процесів глобалізації, глобальних трансформацій, наслідків і загроз глобалізації показують, що у світі виник новий глобальний імперіалізм як симбіоз модернового державного імперіалізму з імперіалізмом глобальних корпорацій та міжнародних організацій. Імперські глобальні держави зрощуються і діють спільно з транснаціональними глобальними корпораціями. Глобальні корпорації посилюють вплив на держави й використовують їх як механізми своєї експансії й впливу на міжнародні організації, такі, як СОТ, МВФ, СБ та ін.

Цей новий глобальний імперіалізм ми схильні називати державно-корпоративним імперіалізмом. Останній не є поверненням старого класичного імперіалізму. Річ у тім, що останній нікуди не зникав, а лише трансформувався за формою, змістом і масштабами. Нині імперіалізм остаточно став всесвітнім, глобальним, оскільки глобальним став капіталізм.

Сьогодні вже не виникає сумніву стосовно того, що глобалізація — це об'єктивний процес розвитку. Ми можемо говорити про існування об'єктивних законів глобалізації і глобалізму. Розкриття їх — новий імператив економічної науки.

Проблема полягає в тім, щоб розрізнити природний процес глобалізації і силову, злякисну глобалізацію — глобалізм. Академік В. Вернадський ще 75 років тому передбачав невідворотність глобалізації розвитку від біосфери (включаючи постіндустріальний етап) до ноосфери (починаючи з постіндустріального й постекономічного етапу), тобто до глобальної цивілізації "культурного людства". Учений передбачав неминучість глобалізаційних явищ і процесів. Він бачив об'єктивні можливості для формування ноосфери (сфери глобального людського розуму, планетаризації свідомості). Але, на жаль, ніхто з учених до цього часу ще не зміг передбачити, що природні процеси глобалізації, як форми інтернаціоналізації та інтеграції розвитку, будуть штучно повернуті в напрямі силової глобалізації в інтересах наймогутніших корпорацій і країн-глобалізаторів. Головним наслідком злякисного, силового напряму розвитку глобалізаційних процесів уже на початку ХХІ ст. став феномен глобалізму, який дуже швидко трансформується в глобальну економічну систему. Остання розвивається настільки інтенсивно, що шанси на позитивний природно-інтеграційний напрям розвитку глобалізації людство вже, очевидно, втратило.

Як на Заході, так і на Сході головним "бастіоном" захисту сучасних держав є їх об'єктивна соціальна функція і соціальні структури. В умовах глобалізації соціальні позиції держави виявилися підірваними. Громадянин кожної країни поступово перетворюється в "глобальну людину світу". Його соціальна доля вже не настільки жорстко пов'язується з його власною державою. Соціальний вибір людини стає глобальним за своїм характером. І це підриває внутрішньодержавну солідарність громадян як основу буття сучасних націй-держав, роль яких дедалі слабшає.

Глобальні трансформації економіки означають не лише кількісно-структурні, а й глибокі якісні зміни її суті. Глобальна економіка проявляє себе не тільки як нові продуктивні сили, виробничі відносини та спосіб господарювання, а як домінуюча система управління суспільством, політика й навіть ідеологія

розвитку. До того ж сутність економіки та її основні категорії (вартість, додана вартість, власність, прибуток, рентабельність) змінюються під впливом інтелектуалізації виробництва, яка охопила всі сфери життя людства.

Економізація політики неухильно породжує подальшу політизацію економіки. Цей взаємопов'язаний процес вийшов на глобальний рівень, і його вже неможливо зупинити. За прогнозами вчених, перша чверть ХХІ ст. характеризуватиметься наростанням продовольчої і демографічної кризи, екологічного дисбалансу, тотального зубожіння за межами "золотого мільярда". Глобальна світова бідність — це найбільша загроза світопорядку. У таких умовах демографічний тиск Півдня на Північ досягне критичних рівнів. Навіть у нині процвітаючих країнах Заходу стрімко зростатиме безробіття (приклад Німеччини) та, хоч і відносно, але реальне зубожіння, у тому числі бідність серед працюючих. Західне суспільство має реальний шанс позбутися такої визначальної ознаки, як всезагальний добробут і справедливість, і перетворитися на спільноту "20/80", де 20% населення житиме в достатку, а 80% — у серйозних соціальних злиднях.

Глобалізм як нова злаякісна система світопорядку і світооблаштування спричиняє системний кризовий цикл світового суспільства, руйнує стійкість ціннісних форм світоустрою, підриває державо-центричну структуру міжнародних відносин. Зростаюча віртуальна глобальна геоекономіка, економіка фінансових спекулятивних технологій деформує не лише традиційну індустріальну економіку, а й постіндустріальну. Руйнуються світові економічні захисні механізми, застосовуються глобальний інформаційний моніторинг, тотальна транспарентність слабших економік.

Світова економіка, що глобалізується, стає, за висновками не лише вітчизняних, а й зарубіжних дослідників, дедалі нестабільнішою, схильною як до циклічних криз, так і криз нециклічного характеру. Головні фігури глобальної економіки — ТНК — не здатні забезпечити стабільність розвитку, оскільки саме нестійкість, строкатість світу дає їм можливість отримати більше свободи й доходів.

Злаякісний характер глобальної фінансової економіки полягає і в тому, що вона схильна надавати примат "виробництву" паперових фінансових документів над виробництвом реальної

продукції. Уже сьогодні колосальний ринок вторинних цінних паперів у кілька разів перевищує вартість світового валового продукту, підриваючи глобальну фінансову систему й світову економіку в цілому. Наприклад, цілком виходить з-під контролю такий механізм, як пряма залежність між грошовою масою і динамікою ВВП відповідної країни. Нині уряди фактично позбавлені такого інструменту, як забезпечення неінфляційного зростання економіки шляхом регулювання грошової маси.

Найголовніша складова глобалізації економіки — транснаціоналізація виробництва — реалізується передусім через великі, а не малі підприємства. Тому інтеграція останніх у глобальний ринок відбувається вкрай повільно. Вважається, що малі фірми повинні спочатку інтегруватись у великі національні підприємства, долучитися до їх високих технологій, підвищити свою конкурентну спроможність, а вже потім разом інтегруватись у глобальні ринки. Тому й не дивно, що сьогодні понад 65% світової торгівлі припадає на приблизно 65 тис. глобально організованих ТНК, які мають близько 666 тис. зарубіжних філій.

Навіть найконсервативніші лідери Заходу не можуть не бачити загроз сучасного глобалізму. Наприклад, М. Тетчер у книзі "Statecraft", виступаючи на захист націй-держав, пише:

"Если верить некоторым (глобализаторам. — *О.Б.*), глобализация означает конец государства в том виде, в котором мы его знаем на протяжении веков. Однако они заблуждаются. В действительности глобализация лишь в какой-то степени ограничивает власть государства, не позволяя ему делать то, что оно не должно делать вообще".

"С глобализацией стремление наций к самобытности усиливается. Любой достаточно цельный и солидный человек является антиглобалистом, особенно тот, который придерживается консервативных взглядов".

"Глобализм... является главной причиной мировой нестабильности".

"Идеи Дж. Сороса о принятии "новой экономической конституции" для глобальной экономики должны быть поддержаны".

"Процесс интеграции в Европе (ЕС) таит в себе опасность неограниченной власти международных организаций — превращение их в сверхгосударство в ущерб независимости национальных государств".

"Программы глобального перераспределения ресурсов лишены смысла и имеют вредные последствия".

У XXI ст. людство змушене, зобов'язане створити систему наукових уявлень про єдиний, інтегрований глобальний світ. Надзавданням молодой синтетичной науки глобалістики, її прикладною функцією є пошук позитивних і конструктивних напрямів розвитку глобалізації, шляхів та стратегій їх реалізації. Поряд із глобалістикою мають право на життя такі нові галузі науки, як "Політична економія глобалізму", "Економічна глобалістика", "Політична глобалістика", "Соціальна глобалістика" та ін.

В еру глобалізації корпоративні й державні інтереси переплітаються настільки тісно, що розглядати їх окремо вже неможливо. Було б грубою помилкою вважати, що силова експансійна глобалізація вигідна лише корпораціям. Сьогодні світом прагнуть правити декілька наймогутніших країн. Усі інші країни опинились у стані не суб'єктів, а об'єктів глобалізації, тобто є глобалізованими. Відомий представник дипломатії глобальних американських "життєвих інтересів" Г. Кіссінджер відверто стверджує: "Головним фактором глобалізації є Сполучені Штати; вони більше, ніж інші, виграли від сил, випущених ними на волю". В умовах глобалізму економічно потужні держави посилили свої позиції, а слабкі — стали ще більш ослабленими й залежними. Досвід показує, що лише ті країни, які виробили національні глобально орієнтовані стратегії розвитку на 25—30 років, де врахували не тільки позитиви, а й загрози глобалізації, змогли вистояти під ударами глобалізму й навіть забезпечили зростання своєї міжнародної конкурентоспроможності. Це Китай, Індія та деякі країни Південно-Східної Азії. Країни ж СНД, сліпо виконуючи "меморандуми" глобалізаторів, за короткий період перетворились у країни третього світу. За такий крок вони будуть змушені заплатити високу ціну, перш за все в соціальному розвитку.

Отже, було б неправильним визначати глобалізацію як процес, у ході якого стираються географічні кордони соціальних і цивілізаційних систем, а населення світу стає громадянами глобального суспільства. Однобоким також є визначення, що глобалізація — це поширення західної моделі розвитку як зразкової на весь світ і встановлення однополюсного світового порядку.

Формуючи національну стратегію розвитку, ми повинні усвідомити ті перешкоди й загрози, які підстерігають Україну як транзитивну країну на шляху її неминучого входження в глобальний світовий простір та європейські структури. Потрібно дати власну оцінку сучасних напрямів і моделей глобалізації, які здатні призвести до зіткнення цивілізацій. До того ж варто об'єктивно проаналізувати, чи дійсно нинішня західна модель глобалізації є єдиною можливою та неминучою для всього людства, чи можуть існувати й інші моделі — антиглобалізації, деглобалізації або постглобалізації.

Ми ведемо наукову дискусію щодо можливості формування альтернативи глобалізму — ефективної системи глобального менеджменту як способу організації конструктивного глобального розвитку в напрямі створення глобального ноосферного суспільства, а не якогось "світового уряду" чи "глобальної держави". Подібні ідеї дедалі частіше з'являються у світовому порядку денному. На них виникло "глобальне соціальне замовлення", особливо у США — країні однополюсного глобалізму. Відомий політолог Ф. Фукуяма, який раніше вважав, що побудова світової ринкової системи та демократія є "кінцем історії", тепер іде далі, пропонуючи нову концепцію глобальної трансформації в напрямі "побудови глобальної держави" на чолі зі США. Уперше у світовій літературі стверджується, що система глобалізму — це абсолютна влада "глобальної наддержави", підтриманої глобальним корпоративізмом. Ми дійшли цього висновку ще в кінці 90-х років. Однополюсний глобалізм США є специфічною формою глобального імперіалізму, але всі імперії неминуче розпадаються. Таким є закон історії: світова, глобальна експансія закінчується конфліктом, кризою й розпадом. Тому на питання "Чому загине Америка?", відповідь слід шукати на прикладі колишнього СРСР. Його ідеологи також пропагували ідею "світової Радянської Соціалістичної Республіки" — глобальної радянської держави. А результат відомий усім.

До середини ХХ ст. лідируючий і пануючий у західному світі соціальний лад визначився як капіталізм — за економічною основою і як демократія — за політичною системою. Однак ідилія соціально орієнтованого, народного, демократичного капіталізму Заходу була підірвана ще до падіння соціалістичної системи й розпаду СРСР. Сьогодні ж її розладнують глобальні

корпорації спільно з урядами США, ФРН та інших великих і малих країн-глобалізаторів.

Водночас, на тлі соціалізації та глобалізації Захід починає перехід до фази інтелектуального розвитку, "суспільства знань" (США). Прибуток поступово перестає бути найвищою цінністю соціалізованого ринкового суспільства. Але для глобальних корпорацій він залишився вищим інтересом і глобальною цінністю. У цьому полягає головний конфлікт сучасності — між державами (суспільствами) та глобальними корпораціями. Гасло-імператив, запропоноване Дж. Соросом, — "Економіка повинна бути ринковою, але суспільство — неринковим (соціальним. — *О.Б.*)!" — в умовах глобалізму реалізоване бути не може. Глобалізм відкидає і підриває соціалізацію розвитку.

Підсумок ХХ ст. — реальний соціальний лад Заходу та світу в цілому вже не зводиться ні до капіталізму, ні до демократії. Понад те, і національний капіталізм, і національні демократії вже перестали бути соціально-політичною суттю як Заходу, так і нового Сходу (Східна Європа), де замість державного соціалізму виник брутальний капіталізм зразка ХІХ ст. На Заході народний соціалізований капіталізм також послідовно руйнується під ударами глобалізму.

Як бачимо, у сучасному світопорядку з'явилася "чорна діра" — велетенський глобальний політичний та соціально-економічний вакуум. Але природа не терпить порожнини, і тому вона дуже швидко заповнюється новим соціальним ладом. Яким саме?

Сьогодні очевидно, що таким новим світовим ладом буде глобалізм, оскільки потуга 666 тис. глобальних корпорацій та їх філій, а також провідних країн-глобалізаторів набагато перевищує економічну й політичну силу десятків національних держав. Традиційний індустріальний капіталізм перестав бути панівною соціально-політичною системою світу. Проте ще рано співати йому реквієм, оскільки соціальний (народний) капіталізм допоки не вмер. Він існуватиме й далі, бо для країн "золотого мільярда" такий лад є прийнятною системою соціального партнерства, соціального договору, соціальної внутрішньодержавної солідаризації. Він роздвоїться на внутрішній державний солідаризм та зовнішній глобальний капіталізм. Він знову адаптується і трансформується. Але цьому сучасному соціалізованому капіталізму національні рамки є надто тісними

та малоприйнятними. Глибинні економічні інтереси, які не тільки інтернаціоналізуються, а й глобалізуються, потребують виходу на світові масштаби, тобто глобальної зовнішньої експансії. На національному рівні сучасний лад залишається соціал-капіталізмом, а на зовнішньому — перетворюється у глобальний імперіалізм. Це новий тип імперіалізму, який набув глобально-державно-корпоративного (економічного) характеру і принципово відрізняється від старого імперіалізму національного державно-військового зразка (США, Росія, Німеччина, Великобританія, Франція, Японія).

Таким чином, транснаціоналізація власності відкрила дорогу глобалізації власності, глобалізації вартості, глобалізації капіталу й капіталізму. Це велика економічна революція ХХІ ст., яка породила глобалізм як нову суспільно-політичну формацію, всесвітню соціально-економічну та політичну систему.

І на Заході, і на Сході ми повинні уважно подивитись у корінну і, перш за все, економічну суть нової світової системи, аби дати чітку відповідь нашим суспільствам щодо перспектив глобалізації та альтернатив глобалізму, тому що від цього залежить майбутнє всього цивілізаційного розвитку.

Передусім варто нагадати, що до середини ХХ ст. основою промислового підприємництва, реальної економіки Заходу була приватна власність у різних її модифікаціях, зокрема, у такій перехідній формі, як акціонерна та колективна (не державна і не суспільна). Починаючи з другої половини ХХ ст., приватне підприємництво втратило безпосередній зв'язок із приватною власністю на засоби виробництва і взагалі з власністю, яка до того ж звільнилася від жорсткої персоніфікації. Виник феномен глобального капіталіста, який збирає, консолідує гроші й спекулятивно грає ними по всьому світі зі швидкістю світла, застосовуючи глобальні електронні системи. Промисловий виробничий капіталізм витісняється глобальним фінансовим капіталізмом. Реальна економіка еволюціонує до віртуальної глобальної економіки, що перетворюється в постеконіміку. Відтак починається нова постіндустріальна, постеконімічна ера.

Сформована вже й наддержавна система влади та управління економікою світу. Вона відтворюється на розширеній основі у формі всіляких інтеграційних об'єднань, блоків, союзів держав з одного боку, і об'єднань корпоративних структур з другого боку. До того ж різні глобальні лідери (політики, бізнесмени,

менеджери, вчені) також гуртуються у блоки. Тож наразі вже можемо говорити про формування системи глобального мережного управління.

Глобальний інтеграційний процес домінує, а "національні" держави все більше і більше втрачають суверенітет. Система наддержавності витісняє національну державність та демократію. Тому перспектива глобального суспільства — не демократична, а імперіалістично-неоколоніальна.

Перехід від епохи національних суспільств і цивілізацій до епохи глобального надсуспільства — глибока основа нинішнього еволюційного періоду. Колишні радянські марксистичні теоретики мріяли про таке глобальне інтернаціоналізоване суспільство, але з точки зору соціальної утопії. А нинішні глобалізатори роблять це, виходячи зі своїх колосальних, нічим не обмежених економічних інтересів. Великий поет соціалістичної доби Маяковський писав: "Я хочу, щоб в мире без Россий, без Латвий. Жить единым человекьим общежитьем". Подібні соціальні ідеї єдиного глобального "человеяника" поширені й сьогодні. Але гору бере антисоціальне корпоративне глобальне суспільство.

Потрібен новий рівень та механізми інтеграції країн, якщо вони хочуть протидіяти ринковим потрясінням і злим намірам глобальних монополій. Велика кількість суверенних держав (більш як 200) ускладнює переговори та контроль над процесами інтеграції. Надконцентрація повноважень щодо прийняття рішень і вироблення стратегій у глобальній економічній сфері країн "Великої сімки" лише посилює її замкнутість та дезинтеграцію від решти країн. "Велика сімка", де зосереджено лише 12% населення світу, не може бути де-факто вищим стратегічним органом у сфері управління глобальною світовою економікою, ніж ООН, Рада Безпеки. В останні роки різні країни, і Україна також, вносили пропозиції щодо створення Ради Економічної Безпеки ООН. Без сумніву, така ідея назріла давно. Як колишній Директор Департаменту промисловості науки і техніки Економічної комісії ООН для Європи вважаю доцільним, щоб Рада Економічної Безпеки Європи була створена на базі ЄЕК ООН, а також усіх її регіональних економічних комісій. У такому разі ООН дістала б нову силу впливу.

Лідери Заходу прагнуть переходу до нової системи регулювання міжнародних (глобальних) економічних відносин на принципах конкурентних ринкових механізмів — для них це вигідно.

Але відтак підриваються національні інтегровані системи державного регулювання та механізми соціального розвитку, виникають внутрішні конфлікти, порушується стабільність світової валютно-фінансової системи. Головною проблемою світової економіки залишається збільшення розриву між розвинутими країнами з постіндустріальною економікою і великою групою країн перехідного періоду та країн, що розвиваються. В умовах глобалізації та глобалізму десятки країн назавжди приречені на відставання в економічному й соціальному розвитку, що загрожує виникненням глобальних протиріч.

Криза корпорацій і корпоративного глобалізму поглиблюється, оскільки вона відбиває конфлікт інтересів корпорацій та суспільства, корпорацій та націй-держав. Недарма сьогодні людство, незалежно від партійно-політичної орієнтації, поділяється на прибічників глобалізму і прихильників антиглобалізму.

За своєю природою глобалізм є циклічним явищем, що переживає часи спаду й підйому, прискорення та сповільнення. Тож криза глобалізму закладена в самій його природі. Нинішня криза глобалізації і глобалізму почалась із 1997 р. як глобальна фінансова криза (ланцюг фінансових криз).

Видатний гуманіст нашої ери Папа Римський Іоанн Павло II на Асамблеї парламентаріїв світу в 2000 р. заявив: "Ганебно для суспільства добробуту сучасного світу, коли багаті стають ще багатшими, тому що багатство відтворює багатство, а бідні стають ще біднішими... В умовах глобалізації ринків багаті та розвинуті країни налаштовані на всебічне покращання своїх економічних умов, тоді коли бідні країни — якщо вони позбавлені всякої надії на подальший розвиток — занурюються у ще більшу бідність".

У документах ООН і сьогодні ще обговорюється питання про те, як інтегрувати людський і соціальний вимір у процес глобалізації. Пропонується ідея "глобалізації з людським обличчям". А Генеральний секретар К. Аннан патетично закликає: "... якщо ми хочемо взяти краще від глобалізації і уникнути гіршого, то повинні навчитись управляти краще; повинні навчитись тому, як краще управляти разом". Якими ж мусять бути механізми такого управління, що дістало назву "глобальний менеджмент"?

Криза глобалізму, яка набирає темпів і масштабів з початком ХХІ ст., має багато різних проявів. Чи не найголовніший із них — відсутність або неефективність глобальних інститутів управління (глобальна криза управління). З огляду на це сучасні антиглобалісти виступають за прозорість глобальних міжнародних рішень, які нині приймаються переважно в інтересах транснаціональних корпорацій і правлячих (державних) еліт багатих держав, а не людей. Діяльність нинішніх глобальних організацій стає все більш несумісною з реальною суттю глобалізму, не забезпечує контролю над ними.

Триває соціальний протест проти анонімного глобального управління світом. Існуюча історична практика свідчить, що немає й бути не може єдиного заданого підходу, єдиної формули, за якою повинна будуватися та чи інша національна стратегія сталого розвитку. Кожна держава сама визначає, як найефективніше управляти своєю країною, беручи до уваги політичні, історичні, культурні, екологічні обставини.

Досвід останнього десятиріччя ХХ ст. показав, що повноцінна глобальна парадигма розвитку є прийнятною лише для найбільш розвинутих великих і малих держав, які відзначаються максимально високим рівнем міжнародної конкурентоспроможності.

Сьогоднішня Україна відійшла від "реального соціалізму", але, існуючи як незалежна держава лише трохи більше десятиріччя, ще не прийшла до стану сучасної демократичної держави з ринковою економікою. Наша країна наразі не має чітко й остаточно окреслених ані національної стратегії, ані державної ідеології.

Шанси на ефективний, конкурентоспроможний розвиток в Україні з'являться тільки тоді, коли державна влада буде належати народу, а не кланам чи олігархам. Головна перешкода на шляху реформ — повна невідповідність рівня та "калібру" теперішніх державних лідерів масштабам і рівням сучасних завдань, що стоять перед Україною. Активізація глобальних трансформацій за останні десятиліття призвела до того, що цей відносно новий світовий феномен перетворюється в головний чинник впливу на процеси розвитку.

Глобальна доля нашої країни не може не викликати занепокоєння, оскільки вона виявилася не готовою ні до глобальної конкуренції, ні до глобальної інтеграції. Включення України

в глобальні та регіональні інтеграційні процеси пов'язано з величезними ризиками й загрозами.

І все-таки її шлях у глобальний простір є неминучим та безальтернативним. Суверенна держава такого масштабу, місця й геостратегічної ролі не може залишатися в самоізоляції, тому що це означало б не захищеність, а консервацію відсталості, деградацію. З іншого боку, європеїзація України здатна посилити Європу, якій загрожує криза й занепад під ударами глобалізму. Наша країна повинна знайти в собі сили й посісти чільне місце в новому світопорядку вже в першій чверті ХХІ ст.

У серпні 2002 р. міжнародна організація "Трансперенсі Інтернешнл" оприлюднила Індекс корупції в різних державах світу. Зі 102 країн, щодо яких проводили оцінку, Україна зайняла ганебне 86 місце. Зарубіжні інвестори не прийдуть у країну, де корупція стала органічною складовою державного менеджменту. Порівняно з минулими роками рівень державної корупції в Україні майже не змінився, що свідчить про глибоке вкорінення цього зла і його тяжку інерцію. Поширення подібного явища є одним із найсуттєвіших проявів нинішньої кризи, що загрожує національною катастрофою. Годі й говорити про соціально-економічний прогрес у державі, яка не здатна очиститися від скверни корупції. Моральність влади й демократія — не просто слова, а ресурс розвитку країни.

Доля України буде залежати від її спроможності знайти і втілити в життя новий, критичний шлях розвитку, модель глобального конкурентоспроможного інтегрування на основі внутрішньодержавного і міждержавного солідаризму і випереджувально-інноваційних стратегій розвитку.

О. Зернецька,
доктор політичних наук

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ ГЛОБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ВПЛИВИ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ ТА ПОЛІТИКУ Й ВИНИКНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПАРАДИГМИ

На зламі ХХ—ХХІ ст. домінантою комунікаційної революції стає нова інформаційна економіка. Дослідження функціонування та основних економічних показників сімнадцяти провідних транснаціональних корпорацій у галузях засобів масової